

AGNIEŠKA JUZEFOVIČ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

DVASINIŲ IR BETIKSLIŲ KELIONIŲ ŽEMĖLAPIAI

Maps of Spiritual and Pointless Wandering

SUMMARY

The paper examines the phenomenon of spiritual and pointless travels, highlights the cultural context in which this topic appears in both the western and the eastern literature and philosophical traditions. Various philosophical texts and novels quite often contain maps of spiritual journeys. The goal is identified with the assumption that a spiritual journey is merely discovering something which always was hidden in the depths of the own soul. In Daoism a particularly popular idea was of a spiritual and pointless journey. The journey could take place in a geographical area, or be performed in the traveler's mind or imagination. The present paper deals with such kinds of wanderers as a permanent fugitive and a loafer and highlights their specific features. It also analyzes wanderers's alternative roads. These roads have in recent decades gained in popularity as alternatives to mass, standardized itineraries. This paper analyzes the phenomenon of travel from a historical perspective, highlights different types of travelers, travel motives and particularities of wanderers's itineraries.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjamas dvasinių ir betikslių kelionių reiškinys, išryškinamas kontekstas, kuriame ši tema atspindėdavo tiek Vakarų, tiek Rytų Azijos literatūroje bei mąstymo tradicijose. Literatūriniuose ir filosofiniuose tekstuose populiarūs dvasinių kelionių žemėlapiai, kurių galutinis taškas sutampa su kelionės pradžia, ir yra susiję su įvairiose Rytų bei Vakarų mąstymo tradicijose gaja prielaida, kad dvasinio ugdymo kelionės tikslas yra atrasti tai, kas visuomet slypėjo paties žmogaus sielos gelmėse. Analizuodami kelionių fenomeną susiduriame tiek su įprastomis, tiek su alegorinėmis, vidinėmis kelionėmis. Straipsnyje nagrinėjami tokie betikslių keliautojų tipai kaip bėglys ir dykinėtojas, išryškinami jų savitumai bei tarpusavio sąsajos. Galiausiai aptariami alternatyvūs – bastūnų kelionių žemėlapiai, kurie pastaraisiais dešimtmečiais populiarėja kaip alternatyva masiniams, standartizuotiems kelionių maršrutams. Straipsnyje kelionių fenomenas analizuojamas istorinėje perspektyvoje, išryškinami skirtingi keliautojo tipai, kelionių motyvai ir asmeninių kelionių žemėlapių savitumai.

RAKTAŽODŽIAI: kelionių žemėlapiai, dvasinė kelionė, betikslė kelionė, dykinėtojas, bastūnas.

KEY WORDS: travel maps, spiritual journey, pointless journey, loafer, nomad.

IVADAS

Nuo seniausių laikų įvairiose civilizacijose susiformavusiuose mitologiniuose pasakojimuose, sukurtuose literatūriniuose ir filosofiniuose tekstuose kartojasi klajotojo, amžinojo keliautojo figūra. Toks personažas neturi namų ir nėra prisirišęs prie savo gimtojo krašto, o neretai apskritai jokio krašto negalėtų pavadinti gimtuoju ir save identifikuoja kaip kosmopolitą. Toks klajotojas nerūpestingai žengia per gyvenimą ir pasaulį, kurio žvaigždėtas dangus tampa jo pastoge. Kas vežasi tokį amžiną keliautoją? Kas verčia, nepaisant nuovargio, gamtos išdaigų ar vietinių gyventojų priešiško, nenuilstamai žengti į priekį? Kokių motyvų vedamas ir kokiomis sąlygomis jis žengė lemtingąjį pirmąjį žingsnį? Ar į kelionę jį pastūmėjo smalsumas, noras surasti, ar atvirksčiai – baimė, noras pabėgti, išvengti? Kaip kelionės motyvai atsispindi jo asmeniniame kelionės žemėlapyje? Ką šiuolaikiniam žmogui gali papasakoti garsūs antikos keliautojai – gimtojo krašto (ir savo tapatybės) ieškojęs Odisėjas ir Oidipas, kuris neatsigręždamas bėgo iš gimtojo krašto, o sykiu ir nuo savęs paties?

Ieškodami atsakymų į tokius klausimus turėtume nepamiršti, kad tūkstan-

čio metų senumo antikinės minties receptija Lietuvoje yra „netiesioginė ir veikiamą Vakarų minties madą“¹. Atitinkamai ir antikinio keliautojo suvokimą veikia įvairūs vėlesni keliautojų personažai, kurių atsiradimą neretai lėmė būtent antikiniai prototipai, – tarkime, kalbėdami apie J. Jaoyce'o Ulisą, neišvengiamai prisimename Odisėją ir t. t. Galiausiai į skirtingų istorinių laikotarpių mąstytojų ir rašytojų plunksnų sukurtus keliautojus neišvengiamai žvelgiame per istorinio palikimo ir savosios kultūros prizmę.

Straipsnyje, taikant komparatyvistinį ir fenomenologinį metodus, kelionių fenomenas analizuojamas istorinėje perspektyvoje, išryškinami ir aptariami skirtingi keliautojo tipai, nagrinėjami jų kelionių motyvai ir tokių keliautojų asmeninių žemėlapių savitumai, nagrinėjamas dabartinėje kultūroje vykstančių pokyčių, ypač vizualizacijos poveikis keliautojo kultūriniam žemėlapiavimui. Daugiausia dėmesio skiriama vadinamosioms „dvasinėms“ ir „betikslėms kelionėms“, kurios suvokiamos kaip alternatyva dabartinėje vartotojų visuomenėje vyraujančių standartizuotų, pragmatišku kelionių modeliams.

VIDINIŲ IR IŠORINIŲ KELIONIŲ ŽEMĖLAPIAI

Nagrinėjant kelionių žemėlapius svarbu nepamiršti, kad žemėlapis suponuoja tam tikrą subjektyvumą – nuo savo atsiradimo laikų jis turėdavo įvairiausių fikcijos ir mistifikacijos elementų, o tikrieji faktai bei tikslūs duomenys jame susipindavo su išmonės elementais bei klaidin-

gais faktais. Žemėlapio autorius siekia apibrėžti teritoriją, tačiau jis niekuomet negali žinoti visko, neretai gali disponuoti tik apytiksliais duomenimis, nepagrįstais ar netgi prieštariniais faktais ir naratyvais, todėl jo žemėlapyje realybė susiduria su išmone, o „objektyvūs fak-

„tai“ – su subjektyviomis interpretacijomis. Idėjų, minčių ir koncepcijų žemėlapiai būna dar subjektyvesni negu geografiniai, nes jie neatsiejami nuo jo kūrėjo sąmonės, tautinės savimonės, laikotarpio ar regiono mentaliteto bei vyraujančių vertybių. Dvasinių ir betikslių kelionių žemėlapiai tampa ypač subjektyvūs ir neapibrėžti – mat tokio bastūno, dvasinio mokinio klaidžiojimas yra betikslis (tikslu tampa pati kelionė), vyrauja atvirumas, siekis mėgautis „čia ir dabar akimirka“. Tai galėtų lemti, kad tokie žemėlapiai neturi apibrėžtos, iš anksto nužymėtos trajektorijos, o kiekvienas keliautojo žingsnis galėtų prilygti naujos linijos nubraižymui jo kelionės žemėlapyje.

Tokio neapibrėžtumo ir daugiaprasmiškumo itin daug daoizmo mąstymo tradicijai priklausančiuose kelionių žemėlapiuose. Paminėtina, kad daoizme dvasinių, betikslių kelionių tematikai skiriama itin daug dėmesio, o vienišo klajotojo ir „klajonių bekraštybėje“ motyvai nuolat pasikartodavo tiek filosofinio, tiek liaudiško daoizmo traktatuose. Bandydami atsekti daoistinių kelionių žemėlapius pamatysime, kad tai gali būti tiek įprastos kelionės, tiek vidinės, sąmonėje vykstančias keliones, kurių tikslas – pasauliui atvira, tuščia, išgryninta sąmonė. Tokia vidinė kelionė yra tarytum meditacija, kurią daoistai apibūdino raginimu veikti neveikiant, neišeinant iš namų įsigyti Dao. Dėstydamas vidinės klajonės specifiką, Liezi teigia: „Kiti keliauja trokšdami grožėtis vaizdais, o aš siekiu įžvelgti daiktų kaitą. Yra „kelionės“ ir „Kelionės“, ir skirtumą tarp jų retas tegali įžvelgti. [...] Jūs mėgaujate išorinio pasaulio kaita ir nepastebite, kad keičiatės patys, nesugebate įžvelgti vidi-

nio pasaulio. Keliaudami erdvėje ieškome daiktų pilnatvės, o atsigręždami į savo sielą suvokiame joje glūdinčius turtais. Pirmasis yra netobulus kelionės būdas, o antrasis – tobulas.“²

Taigi autentiška kelionė vyksta žmogaus sieloje ir pasireiškia ne geografinės vietos, o žmogaus sąmonės kaita: „Neišeišk pro duris, ir pažinsi pasaulį. Nedirsčiok pro langą, ir išvysi kelius“³, – teigė Laozi, šitaip parodydamas, kad svarbi yra pati kelionė, o ne vieta, į kurią ji galėtų atvesti. Panašią kelionės sampratą aptinkame ir Zhuangzi pasakojime apie keliautoją, ketinantį „pasibalnoti vaizduotės paukštį ir keliauti į kaimą, kurio nėra.“⁴ Tokios „širdies klajonės“ (*yóuxīn*) padeda atsisakyti *ego*, įveikti žmogišką, ribotą žvilgsnį ir atsiverti visoms įmanomoms perspektyvoms.

Tai kelionė ne į tolimus kraštus, ne į dangų ar požemių pasaulį, bet į *kitonišką, išgrynintą dvasinę būseną ir pasaulio suvokimo lygmenį* – tai ta pati *vidinė* kelionė, apie kurią taip dažnai užsimena Laozi, Zhuangzi, Liezi ir kiti daoistai. Paminėtina, kad tokiam daoistų keliautojui analogų galima rasti ir Vakarų filosofijoje, o turbūt puikiausiai jas įkūnija Nietzsche's Zaratustros personažas, kuris keliavo lengvai, nerūpestingai, tarytum šokdamas, o jo kelionės tikslas – dvasinis tobulėjimas ir gyvenimo kelio paieška. Nietzsche's Zaratustra, kaip ir Zhuangzi, aukštino vidinę laisvę, kurią įkūnija spontaniškas, nuo nieko nepriklausomas pasaulio keliautojas⁵.

Daoistams būdingas betikslių klajonių aukštinimas padėjo suformuoti savitą kinų estetinę tapybą ir lyrinę poeziją, kuriose menininkai atvaizdavo savo klajones bekraštybėje: peizažinėje tapyboje

dažnai vaizduojami atsiskyrėliai, vieniši keliautojai, kurie nenuilstomai keliauja į tolimiausius pasaulio kraštus. Kinų monochrominėje peizažinėje estetikoje kelionės ir amžinojo keliautojo motyvai gali būti atvaizduoti netiesiogiai ir būna

veikiau nujaučiami negu tiesiogiai stebimi. Minimalistinėmis meninės raiškos priemonėmis atvaizduotas kalnų peizažas tarytum pasakoja apie keliautojus, kurie tarsis netrukus pasirodys ir kirs atšiaurius ir neprijaukintus kalnų slėnius.

PRADINIS TAŠKAS KAIP KELIONĖS TIKSLAS

Tiek kinų, tiek Vakarų mąstymo bei literatūros tradicijose rasime kelionių, kurių pabaiga ir kulminacija sutampa su pradinio tašku. Vienas garsiausių antikvinėje literatūroje aprašytų keliautojų Odisejas ilgus metus keliauja ne savo noru – jis veikiau galėtų būti apibūdintas kaip žaisliukas dievų ar likimo rankose. Jo kelionės tikslas labai aiškus – grįžti į gimtąjį kraštą, į savo namus, pas ištikimai laukiančią mylimą žmoną. Kitaip tariant, pradinis taškas šioje kelionėje iškeliamas kaip pagrindinis ir galutinis kelionės tikslas. Likimas privertė Odiseją išvykti į kelionę ir likimas koreguoja jo kelionės žemėlapi, kuriame atsiranda netikėtų posūkių, o išskylančios kliūtys trukdo grįžti namo. Odisejas nesirinko kelionės kaip savo gyvenimo būdo, ji nebuvo jo tikslas, o tik priemonė grįžti namo.

Toks grįžimas į pradinį tašką, kitaip tariant, grįžimas namo, dažnai suvokiamas kaip pagrindinis dvasinės kelionės tikslas. Ypač Rytų mąstymo tradicijose, kuriose vyrauja amžinojo grįžimo idėja bei ciklinė laiko ir erdvės samprata, yra populiarus motyvas kelionės, kurios tikslas sutampa su grįžimu į išeities tašką. Nušvitusi, tuščia ir meditatyvi sąmonė daoizme suvokiama kaip kasdienė sąmonė. Kitais žodžiais tariant, šis siekinys nėra kažkas ypatingo, pasiekiamo tik išrinktiesiems ir visiškai skirtingo nuo kasdie-

nės, paprastos sąmonės būsenos. Vėliau tokią interpretaciją perėmė ir išplėtojo čan, dzen budistai, kurie teigė, kad kiekvienas žmogus jau turi Budhos prigimtį ir gyvenimo kelyje tiesiog turi ją atskleisti. Čan, dzen mokyklose buvo teigiama, kad „dzen protas yra *kasdienis* protas“. Kelionės tikslas yra grįžimas į pradinį tašką, nes būtent pradinis kelionės taškas simbolizuoja potencialą, galimybę, kurių dar nevaržo joks konkretus raiškos būdas.

Įvairiose Rytų mąstymo tradicijose kelionė dažnai aiškinama kaip ėjimas ratu siekiant išeiti iš pradinio taško (kasdienės sąmonės būsenos), patirti įvairias pakitusios sąmonės būsenos pakopas ir galiausiai pasiekti nušvitimą, kuris suvokiamas kaip grįžimas prie pradinės sąmonės būsenos. Paradoksų kupiname čan, dzen mokyme tokia sąmonės būseną aiškinama kaip analogiška pradinei (iki kelionės), o sykiu kaip ir visiškai kitokia. Tokių dvasinių kelionių tikslas – išeities taškas, kuris įgauna kokybiškai naujų niuansų. Turėdamas omenyje toki dvasinės kelionės dviprasmiškumą dzen vienuolis Bo Haeng (Kęstutis Marčiulynas) teigia, kad „tai, ką matai yra ne tai, bet ir ne kitaip“⁶.

Dvasinė kelionė (kelionė Dao ar Budhos takais) yra kelionė, vedanti atgal prie išeities taško, o pats kelias suvokiamas kaip kasdienis žmogaus protas. „To-

kiame kasdieniame prote nėra intencionalių norų ir veiksmų; nėra nei teisingo, nei klaidingo; nei nusitvėrimo, nei atsisakymo; nei laikino, nei amžino; nei profaniško, nei švento (...). Visa tai tiesiog yra kelias: vaikščiojimas, sėdėjimas, gulėjimas, pakanta, reagavimas į situaciją ir santykis su aplinkiniu pasauliu.“⁷ Tokios dvasinės kelionės tikslas – visame kame regėti Dao ir šitaip „nutrinti skirtumus tarp kasdienio ir meditatyvaus mąstymo“⁸. Tad kelionė tarytum grąžina į pirmapradį tašką, o jos rezultatas – nušvitusi sąmonė – tiesiog prilyginama paprasčiausiai žmogaus kasdienybei. Daoistai teigė, kad kasdienis protas yra Dao, o dvasinė kelionė padeda grįžti prie pirminio natūralumo, nes išmintis glūdi kiekvieno žmogaus širdyje.

Istorijos apie keliones, kurių metu sąmonė išvaloma nuo emocijų ir pasiekama visiškai tuščios sąmonės būseną, užfiksuotos Kinijoje ir Japonijoje populiariuose alegoriniuose eilėraščiuose ir paveikslų serijose. Viena garsiausių tokių alegorinių kelionių istorijų yra serija paveikslų, pasakojančių apie piemenį ir jautį. Pirmuosiuose paveiksluose pavaizduotas pienuis, kuris, ieškodamas pasiklydusio jaučio (nušvitimo), klajoja po pasaulį. Atkaklios paieškos galiausiai atveda prie pabėgusio gyvūno pėdsakų, kuriais piemenukas pradeda kantriai sekti. Tuomet vizualiai pasakojama, kaip mokinys aptinka, gaudo, tramdo, prijau-

kina ir galiausiai įveikia jautį. Taip priinama prie visiškai tuščio paveikslo, kuris parodo, kad tiek jautis, tiek savastis būna įveikti, tiesiog išnyksta. Daoistine versija sudaro aštuoni paveikslai, kuriuos užbaigia visiškai tuščias paveikslas, simbolizuojantis minčių, prisirišimų, aistrų neblaškumą, išgrynintą sąmonę, o čan, dzen budistinėje istorijos versijoje pridedami dar du paveikslai, simbolizuojantys tuščios, išgrynintos sąmonės sąsajas su kasdieniu pasauliu⁹. Tuščia, išgryninta sąmonė suvokiama kaip kasdienė sąmonė, tad neatsitiktinai paveikslų seriją užbaigia peizažai, vaizduojantys žmogaus grįžimą į visuomenę.

Įvairiose budizmo mokyklose kartojasi tezė, kad kiekvienas turi Budhos prigimtį. Kitais žodžiais tariant – lobis, kurio taip atkakliai ieškoma, yra paslėptas paties keliautojo sieloje. Tokios savęs ieškojimo (dvasinės) kelionės, kurias apvainikuoja grįžimas prie pradinio taško, yra populiarios ir grožinėje literatūroje. Populiariame Paulo Coelho romane *Alchemikas* pasakojama apie jaunuolį, kuris ryžosi ilgai, pavojų kupinai kelionei. Tačiau iligus metus ieškomą lobį (kuris alcheminėje tradicijoje simbolizuoja išmintį) jis rado tuomet, kai galiausiai grįžo į savo namus. Kelionė į tolimus kraštus šiuo atveju nurodo dvasinį savęs tobulinimo, ieškojimo kelią, kai keliautojas savyje aptinka tai, ką visuomet turėjo, tačiau nevertino, nepastebėjo.

BETIKSLIAI KLAJOJANČIŲ KELIAUTOJŲ TIPAI – BĖGLYS IR DYKINĖTOJAS

Kelionės motyvu gali tapti baimė, gėda, kaltės jausmas, noras išvengti žmonių arba dievų keršto, galiausiai siekis pa-

bėgti nuo savęs. Tokių motyvų vedamas netgi dukart į kelionę traukė turbūt garsiausias antikinės tragedijos herojus Oi-

dipas – pirmąkart sužinojęs, kad jam lemta nužudyti savo tėvą ir gyventi su motina. Jis paliko tėvus ir iškeliavo į tolimus kraštus vildamasis išvengti žiaurais likimo. Po daugelio metų, išgirdęs, kad jam nepavyko išvengti lemties ir pranašystė išsipildė, sielvarto apimtas Oidipas save apakino, paliko artimuosius bei valdinius ir patraukė į betikslę tremties kelionę. Šiuo atveju kelionė pasirenkama kaip bausmė sau, būdas atpirkti nuodėmes ir sušvelninti dievų bausmę.

Tokio betikslio keliautojo ir bėglio motyvas atgimsta įvairių modernizmo filosofų bei rašytojų tekstuose. Kelionė jiems tampa tarytum išsigelbėjimu, būdu pabėgti nuo nepakeliamos tikrovės ir nuo savęs paties. Nuo savęs ir savo silpnumo bėgantis W. Benjamino keliautojas didžiuojasi išvykęs į kelionę ir šiuo metu esantis Marselyje, apsvaigęs nuo hašišo, kuris „neleidžia bijoti artėjančios vienatvės bei nelaimės“¹⁰.

Milano Kunderos romano *Nepakeliamą būtį lengvabūdiškumą* pagrindiniai herojai palieka slogią, totalitarinio režimo kontroliuojamą Prahą ir traukia ieškoti geresnio gyvenimo už geležinės sienos. Tačiau nostalgija, nesugebėjimas prisitaikyti prie pragmatiško kapitalistinio pasaulio ir beprasmybės jausmas verčia juos grįžti atgal. Šiuo atveju abi kelionės yra tarytum pabėgimas – pirmą kartą bėgama nuo totalitarinio režimo ir persekiojimų, o antru atveju – nuo pragmatizmo, banalumo ir beprasmybės, į kuriuos paniro turtinga Vakarų Europos visuomenė. M. Kunderos romano herojai suvokė, kad žmogus, būdamas svetimose šalyse, tarytum pakimba „tuščioje erdvėje aukštai viršum žemės be jokio apsaugos tinklo, kurį žmogui atstoja gimtinė.“¹¹

Tokiu atveju kelionė atgal į gimtąjį kraštą tampa bandymu pabėgti nuo beprasmybės, išsaugoti ištikimybę sau ir savo idealams, vėl atrasti savąsias šaknis.

Kinų istoriją puošia ekscentriški keliautojai, kuriems nerūpestingos kelionės ir dykinėjimas tampa gyvenimo būdu. Toks keliautojas per pasaulį klajoja linksmai, nerūpestingai, pagal neveikimo (*wúwéi*) bei savaimingumo (*zìrán*) principus, jo siela prie nieko nėra prisirišusi, o namai, gyvenimo būdas ir regėjimo perspektyvos nuolat kinta. Vienas garsiausių tokių keliautojų Tangų dinastijos poetas Li Bai (701–762) didžiąją gyvenimo dalį praleido nenuilstamai klajodamas po pasaulį. Kilęs iš turtingos šeimos jis galėjo nerūpestingai keliauti po visą šalį, o kai kuriais atvejais dėl neramios politinės situacijos ir konfliktų su vietine valdžia jis būdavo išstremiamas, taigi į keliones turėjo vykti per priedartį. Keliaudamas jis galėjo nevaržomas rašyti eiles, kuriose aukštindavo gamtos grožį bei didybę, žavėjosi nuolat kintančiomis jos nuotaikomis. Iš poeto eilių matome, kad nuvykęs „dešimt tūkstančių vandens mylių“, jis kaip niekuomet anksčiau aiškiai išvysdavo akinamą mėnulio šviesą ir supančių kalnų didingą grožį¹².

Li Bai ir jam dvasiškai artimų keliautojų kasdienybė būdavo gausiai aplaistoma vynu ir praskaidrinama gražių moterų draugijos. Garsiausias viduramžių keliautojas bei nuotykių ieškotojas Marco Polo apkeliavo pusę pasaulio ir parašė analogų neturinčią knygą, iš kurios europiečiai ilgus šimtmečius sėmėsi žinių apie Rytų Azijos kraštus. Tokie keliautojai kaip Li Bai bei Marco Polo išgarsėjo kaip nerūpestingi avantiūristai, lengvabūdiški nuotykių ieškotojai. Tačiau jų

kelionės turėjo ir subtilių dvasinių tikslų, kurie būdavo įamžinami poezijos arba dailės kūrinuose. Taigi nuotykių ieškantį dykinėtoją kelionės neretai įprasminavo estetiškai vertingi poezijos bei dailės kūriniai arba mokslinę ir istorinę vertę turintys teoriniai traktatai.

Kelionės tikslu laikomas perėjimas iš kasdienės erdvės į nekasdienę, neįprastą. Tokios erdvės neįprastumą gali lemti jos apleistumas, todėl nebegyvenamų, nebe naudojamų, apleistų erdvių lankymas tampa populiarius tarp keliautojų dykinėtojų. Apleisti fabrikai, rūšiai gali tapti kelionės tikslu. Kinematografijos klasika tapusiam A. Tarkovskio filme „Stalkeris“ pasakojama būtent apie tokį personažą, kuris periodiškai iškeliauja į svetimą, nenusipėjimą, pavojingą Zoną. Šios mįslingos kelionės tampa herojaus, vardu Stalkeris, gyvenimo būdu, o perėjimas iš kasdienės erdvės į nekasdienę įprasmina jo gyvenimą. Šis personažas tarytum įkūnija keliautoją-bėglį, keliautoją-ieškotoją, keliautoją-dvasinį mokinį ir keliautoją-dykinėtoją. Mat į Zoną jis traukia bėgdamas nuo kasdienybės, nesėkmingų santykių, gyvenimo banalumo. Kita vertus, Zona šiam herojui atsiveria kaip vieta, kurioje žmogus gali suprasti save, užčiuopti gyvenimo prasmę. Zona taip pat yra apleista, dykinėjimui tinkama erdvė, o pati kelionė tampa labai daugiaprasmė: „tiek reali, tiek alegorinė, tiek fizinė, tiek dvasinė, įtvirtinanti neatsiejamą žodžių ir vaizdų vienybę.“¹³

Keistos, neįprastos vietovės daugeliui atrodo nepatrauklios, bauginančios. Tačiau mūsų keliautoją traukia būtent tokios, įprasto turistų ignoruojamos vietos. Keliavimas po apleistas, izoliuotas teritorijas bastūnui tampa alternatyva kas-

dienio gyvenimo rutinai ir banaliumi, dvasiniam mokiniui – būdu pabėgti nuo gyvenimo šurmulio, išminties ieškojimu gamtos tyloje, dvasingų ir tyrų dalykų ieškojimu pasaulio šiukšlynuose. Atitinkamai bėgliui tokie kelionės maršrutai atrodo kaip patikimas būdas pasislėpti nuo persekiojančių negandų arba kaip derama bausmė sau, atgailavimo ir kovos su nešvaria sąžine praktika. Taip randasi keliautojų žemėlapiai, kurie orientuoti į periferijas, masėms (standartiniam turistams) nepatrauklias ar netgi atgrasias, o neretai ir sunkiai pasiekiamas vietas. Kokį žemėlapią nubraižytų keliautojas-bastūnas? Ieškodama atsakymo į tokį klausimą, J. Lavrinec bastūno žemėlapią suvokia kaip „visišką priešingybę *Vilnius in our Pocket*“, arba standartinių, masinių, komercinių kelionių žemėlapiams¹⁴.

Net Marco Polo, kuris savo kelionių aprašymuose užfiksavo garsiausius, įspūdingiausius kinų kultūros paminklus, nebuvo tradicinių nuotykių ieškantis keliautojas, bent jau todėl, kad šimtmečiais pralenkė tokio keliautojo epochą. Juk viduramžių ir Renesanso laikais kelionė po Kiniją atrodė ne ką mažiau bauginanti, keista ir nepasiekiamą, negu šiandieninio bastūno išvyka, tarkime, į miestu vaiduokliu tapusią Pripetę.

Kelionė conceptualizuojama ir įprasminama per naratyvą, kuris dažniausiai būna papildomas vaizdais arba pasakojamas vien tikta vaizdais, – praeityje dailininkai keliaudavo su bloknotu, kuriame užfiksavo regėtų peizažų ir kultūros paminklų kontūrus, dabartinis keliautojas pasitelkia fotoaparata. Nuotraukų albumas padeda įsiminti lankytas vietas, užfiksuoti savo išgyvenimus, dailintis įspūdziais. Toks keliautojo blokno-

tas arba nuotraukų albumas tampa savotišku jo asmeniniu kelionės žemėlapiu, kuriame įamžintas jo kelionės maršrutas ar bent pagrindiniai jos taškai. Kokie yra pagrindiniai tokio keliautojo žemėlapio akcentai – ar tai bus „Akropoliai“, ar jų priešingybės? Ne paslaptis, kad tipiškas vartotojų visuomenės atstovas mieliausiai laisvalaikį leidžia Akropolyje arba panašioje pramoginėje erdvėje. Atitinkamai ir keliaudamas jis pirmiausia žvalgosi kultūrinių ir pramoginių „akropolių“ – Paryžiuje tokiam turistui privalu užbėgti į Luvrą ir pakilti į Eifelio bokštą, Milane būtina apsilankyti vardinėse dizainerių parduotuvėse ir nusifotografuoti prie garsiosios La Scalos teatro ir t. t. Oficialiuose turistiniuose žemėlapuose tokio turistų ieškomi objektai paprastai išryškinti stambiu šriftu. Šiuolaikinio bastūno kelionės žemėlapij gali koreguo-

ti nuovargis, nusivylimas besaikiu vartojimu, pašėlusiu besaikiu gyvenimo tempu. Rezultatas toks, kad paplinta tokie kelionės būdai, kaip keliavimas pėsčiomis – jam reikia itin daug laiko, ištvėmės bei ryžto. Keli ar net keliasdešimt kilometrų vaizdingo maršruto pėsčiomis priimtina atrodo daugumai, tačiau kelių mėnesių tūkstančių kilometrų kelionė, kurią, nešinas didžiule kuprine, pėsčiomis įveikia toks keliautojas, daugeliui pasirodys keista ir netgi absurdiška. Paradoksalu, tačiau tokių keliautojų nuolat gausėja. Jų keliavimo būdą lemia noras pasipriešinti patirčių standartizavimui, pririšimui prie komercinės vartotojų visuomenės taisyklių ir prioritetų, troškimas kiek pristabdyti vis sparčiau besisukantį laiką, prasmingų ir dėmesio vertų dalykų išvelgti netgi paprasčiausiose, banaliausiose pasaulio vietose.

IŠVADOS

Įvairiais istoriniais laikotarpiais sukurtaose filosofiniuose bei literatūriniuose tekstuose susiduriame su keliautojų, bastūnų personažais, kurie tarytum pasmerkti amžinai kelionei, tapusiai jų savasties dalimi ir gyvenimo būdu. Tokių bastūnų, ieškančių gyvenimo prasmės arba kovojančių su jo beprasmybe, klaidžiojimas dažniausiai būna betikslis, o tiksliau, tikslu tampa pati kelionė ir ją lydintys netikėtumai, kurie bet kuriuo metu gali keisti kelionės maršrutą. Atitinkamai ir daugelio dvasinių, betikslų kelionių žemėlapiai yra subjektyvūs, asmeniški ir neturintys apibrėžtos, iš anksto nužymėtos trajektorijos.

Dvasinės kelionės gali vykti realioje fizinėje erdvėje arba būti įsivaizduojamos,

vardinamosios vidinės kelionės, kurios vyksta turtingoje dvasinio keliautojo vaizduotėje, leidžiančioje neišeinant iš namų išvysti visą pasaulį. Šios itin vertinamos daoizmo mąstymo tradicijoje, kurioje kelionių problematikai skiriama labai daug dėmesio, o pats daoizmas kartais netgi būna vadinamas kelio filosofija.

Dvasinėse, betikslėse kelionėse galutinis tikslas gali sutapti su pradiniu tašku, o tai susiję su įvairiose filosofinėse ir mąstymo tradicijose gaja mintimi, kad visą išmintį žmogus savyje nešioja jau nuo gimimo, o dvasinio kelio tikslas – atrasti lobius, kuriuos jis visuomet savyje turėjo.

Betikslis klajotojas gali būti apibūdinamas kaip bėglys, kuris į kelionę leidžiasi

bėgdamas nuo įvairių grėsmių, pasikeitusios, nedraugiškos, neatpažįstama tapusios aplinkos, arba nuo savęs paties ir savo sąžinės priekaištų. Toks klajotojas gali būti ir paprasčiausias dykinėtojas, bastūnas, kuriam amžinas keliavimas yra būdas gyventi laisvai, nerūpestingai, neprisirišant prie jokių sistemų, kurios gali stipriai suvaržyti asmens laisvę.

Kelionės į apleistas, grėsmingas, nepopuliarias vietas arba tokie alternatyvūs keliavimo būdai, kaip keliavimas pėsčiomis, pastaraisiais dešimtmečiais populiarėja kaip būdas pasipriešinti

standartizuotiems, komercializuotiems ir paviršutiniškiems standartinių kelionių maršrutams. Neįprastos, apleistos vietos suvokiamos kaip priešybė kasdienėms erdvėms ir įvairiais būdais mistifikuojamos, o tai padeda įprasminėti kelionę ir paversti ją ypatinga. Keliavimas pėsčiomis tampa patrauklus kaip ekologiškas keliavimo būdas, atsvara skubėjimui, paviršutiniškumui, galimybė pastebėti ir įvertinti daugybę tikrovės niuansų, kurie, esant kitokiems keliavimo būdams, paprasčiausiai nebūna pastebėti.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Tomas Kačerauskas, Antikos mintis Lietuvoje: toli ir arti, *Filosofija. Sociologija*, t. 22, Nr. 3, 2011, p. 254.
- ² Ле-цзы, *Чжуан-цзы, Ле-цзы*. Сост. В.В. Малявин, Москва: Наука, 1995, с. 329.
- ³ Laozi, *Laozi. Komentarai Zhang Yi*. Iš senosios kinų k. vertė D. Švambarytė. Vilnius: Vaga, 1997, sk. 47.
- ⁴ Чжуан-цзы, *Чжуан-цзы, Ле-цзы*. Сост. В.В. Малявин, Москва: Наука, 1995, с. 183.
- ⁵ Friedrich Nietzsche, *Štai taip Zaratūstra kalbėjo, knyga visiems ir niekam*. Iš vokiečių k. vertė A. Teorius, Vilnius: Alma littera, 2006.
- ⁶ Tokiu pavadinimu Bo Haeng skaitė paskaitą VGTU Pramogų industrijų specialybės studentams (2013 09 17). Visą paskaitą žr.: <http://www.youtube.com/watch?v=V3yOp88-D_k>
- ⁷ Jia Jinhua, *The Hongzhou School of Chan Buddhism in Eighth-Through Tenth-Century China*. Albany, New York: SUNY Press, 2006, p. 68.
- ⁸ Livia Kohn, *Early Chinese Mysticism Philosophy and Soterology in the Taoist Tradition*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, p. 133.
- ⁹ Žr. Paul Reys, Nyogen Senzaki (eds.), *Zen Flesh, Zen Bones* [1957]. Boston, Tokyo: Tuttle Publishing, 1998.
- ¹⁰ Walter Benjamin, *Nušvitimai*. Iš vokiečių k. vertė L. Katkus. Vilnius: Vaga, 2005, p. 46.
- ¹¹ Milan Kundera, *Nepakeliama būties lengvomybė*. Iš čekų k. vertė A. Grybauskas. Vilnius: Amžius, 1993, p. 48.
- ¹² Li Bai, *The Selected Poems of Li Po*. Iš kinų į anglų k. vertė David Hinton. New York: New Direction Publishing, 1996, p. 101.
- ¹³ Vida T. Johnson, Graham Petrie, *The Films of Andrei Tarkovsky – A Visual Fugue*. Indiana University Press: 1994, p. 236.
- ¹⁴ Jekaterina Lavrinec, Bastūnai, *Šiaurės Atėnai*, 2003 07 26, Nr. 662.